AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI, MEDIA MAKON VA MA'NAVIY XAVFSIZLIK

Tillayev Bobomurod Abduvoxobovich
Namangan davlat pedagogika instituti Phd. katta o'qituvchi

Po'latov Shaxobiddin Shuxratali o'g'li
Namangan pedagogika instituti Ijtimoiy Fanlar fakulteti Milliy g'oya ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi Mig' Au -23 guruh talabasi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24436235

Annotatsiya. Mazkur maqolada axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining zamonaviy jamiyat hayotidagi o'rni, media makonning inson dunyoqarashi va ma'naviy qadriyatlariga ta'siri hamda ma'naviy xavfsizlikni ta'minlash masalalari yoritiladi. Raqamli axborot muhitining kengayishi natijasida yuzaga kelayotgan imkoniyatlar va tahdidlar, xususan, axborot xurujlari, yolg'on xabarlar, zararli g'oyalar va mafkuraviy ta'sirlarning oldini olish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, yosh avlodda media savodxonlik, tanqidiy fikrlash, axborotdan mas'uliyatli foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik, ijtimoiy va ma'naviy ahamiyati asoslab beriladi. Maqolada milliy qadriyatlarni asrash, axborot madaniyatini rivojlantirish hamda raqamli muhitda ma'naviy barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan taklif va tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, media makon, ma'naviy xavfsizlik, axborot madaniyati.

Bugungi globallashuv va raqamli taraqqiyot davrida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari inson hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bormoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar va elektron axborot vositalari jamiyat a'zolari o'rtaAxborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi insoniyat uchun keng imkoniyatlar yaratishi bilan birga, ma'naviy xavfsizlikka tahdid soluvchi ayrim omillarni ham yuzaga keltirmoqda. Shu sababli zamonaviy media makonda axborot madaniyatini shakllantirish va ma'naviy immunitetni mustahkamlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Ayniqsa, yosh avlodning kundalik hayotida media makonning ta'siri tobora ortib bormoqda. Bunday sharoitda axborotdan to'g'ri foydalanish, zararli axborot ta'siridan himoyalanish va milliy-ma'naviy qadriyatlarni asrash masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari axborotni yaratish, qayta ishlash, saqlash, uzatish va undan foydalanish imkonini beruvchi texnik hamda dasturiy vositalar majmuasidir. Ushbu texnologiyalar ta'lim, iqtisodiyot, tibbiyot, davlat boshqaruvi va madaniyat sohalarida samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda.

Masalan, bugungi kunda o'quvchilar internet platformalari orqali xorijiy tillarni o'rganishi, elektron kutubxonalardan foydalanishi va dunyoning yetakchi universitetlari tomonidan taqdim etilayotgan ochiq ta'lim kurslarida ishtirok etishi mumkin. Bu esa bilim olish imkoniyatlarini kengaytirib, mustaqil ta'lim olish madaniyatini rivojlantiradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Shuningdek, elektron hukumat xizmatlari orqali fuqarolar ko‘plab davlat xizmatlaridan masofadan turib foydalanmoqda. Bu vaqtni tejash, ortiqcha qog‘ozbozlikni kamaytirish va boshqaruv jarayonlarining shaffofligini ta’minlashga yordam beradi.

Biroq texnologik imkoniyatlardan foydalanishda axborot xavfsizligi, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va axborotning ishonchliligini tekshirish masalalariga ham e’tibor qaratish zarur.

Media makon zamonaviy jamiyatda axborot almashinuvi amalga oshadigan keng kommunikativ muhitdir. Unga televideniye, radio, internet nashrlari, ijtimoiy tarmoqlar, videoplatformalar va turli raqamli kommunikatsiya vositalari kiradi[1].

Media makon insonlarning fikrlashi, xulq-atvori, qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlariga bevosita yoki bilvosita ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, yoshlar internetdagi axborotlarni tez qabul qilishi va ularga taqlid qilishi mumkinligi sababli media muhitning tarbiyaviy ahamiyati katta.

Masalan, YouTube platformasida ilmiy-ommabop videolarni tomosha qilish, tarixiy manbalarni o‘rganish yoki mashhur olimlarning ma’ruzalarini tinglash yoshlarning intellektual salohiyatini oshiradi. Aksincha, zo‘ravonlikni targ‘ib qiluvchi videolar, haqoratli kontent va ma’naviy qadriyatlarga zid materiallar yoshlarning ruhiy dunyosi hamda xulq-atvoriga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan yolg‘on xabarlar jamiyatda noto‘g‘ri tasavvurlar va asossiz xavotirlarni yuzaga keltiradi. Masalan, biror voqea haqida tasdiqlanmagan ma’lumotning Telegram kanallarida tez tarqalishi fuqarolar orasida tushunmovchilik keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli har qanday xabarni ulashishdan oldin uning manbasi, muallifi va ishonchliligini tekshirish muhimdir[3].

Ma’naviy xavfsizlik jamiyatning milliy qadriyatlari, tarixiy xotirasi, madaniy merosi, axloqiy mezonlari va ma’naviy barqarorligini turli salbiy ta’sirlardan himoya qilish bilan bog‘liq tushunchadir.

Hozirgi media makonda ma’naviy xavfsizlikka ta’sir etuvchi bir qancha xavf omillari mavjud. Ularning asosiylari yolg‘on axborotlar, manipulyativ materiallar, kiberzo‘ravonlik, zararli g‘oyalar targ‘iboti, internetga qaramlik va axborot iste’molida tanlov madaniyatining yetarli emasligidir.

Masalan, ayrim internet sahifalarida milliy urf-odatlarni kamsituvchi yoki tarixiy voqealarni bir tomonlama talqin qiluvchi materiallar uchrab turadi. Bunday axborotlarni tanqidiy tahlil qilmasdan qabul qilish yoshlarning tarixiy xotirasi va milliy o‘zlikni anglashiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Yana bir muhim muammo — axborot manipulyatsiyasidir. Bunda muayyan maqsadni ko‘zlagan shaxslar yoki guruhlar voqelikni ataylab noto‘g‘ri talqin qilib, auditoriya fikrini o‘z manfaatlariga mos ravishda shakllantirishga urinadi. Bunday holatlarda media savodxonlik va mustaqil fikrlash asosiy himoya vositalari hisoblanadi.

Ma’naviy xavfsizlikni ta’minlashda yoshlarning media savodxonligini oshirish alohida ahamiyatga ega. Media savodxonlik insonning axborotni izlash, saralash, tahlil qilish, baholash va undan mas’uliyat bilan foydalanish qobiliyatidir[2].

Ushbu ko‘nikmalarni shakllantirishda ta’lim muassasalari, oila va mahalla hamkorligi muhim o‘rin tutadi. Jumladan, maktab va oliy ta’lim muassasalarida media savodxonlikka oid mashg‘ulotlarni tashkil etish, internetdagi axborotlarni tahlil qilishga yo‘naltirilgan amaliy topshiriqlardan foydalanish samarali natija beradi.

Masalan, o‘quvchilarga bir mavzu bo‘yicha ikkita turli internet manbasidan ma’lumot topish topshirig‘i berilishi mumkin. Ular ma’lumotlarning o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlab, qaysi manba ishonchliroq ekanini dalillar asosida izohlashadi. Bu mashq ularda mustaqil fikrlash, axborotga tanqidiy munosabat bildirish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Shuningdek, ota-onalar farzandlarining internetdan foydalanish madaniyatiga e'tibor qaratishi, ular bilan ko'rilgan axborotlar yuzasidan suhbatlashishi va foydali raqamli resurslardan foydalanishga yo'naltirishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va media makon zamonaviy jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismiga aylangan. Ular insonlarning bilim olish, muloqot qilish va dunyoqarashini kengaytirish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshirmoqda. Shu bilan birga, raqamli muhitda tarqalayotgan yolg'on axborotlar, manipulyativ materiallar va zararli g'oyalar ma'naviy xavfsizlikni ta'minlash masalasini yanada dolzarb qilmoqda.

Shu bois har bir fuqaro, ayniqsa, yoshlar orasida media savodxonlik, axborot madaniyati, tanqidiy fikrlash va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini rivojlantirish zarur. Axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanish, ishonchli manbalarga tayanish va ma'naviy immunitetni mustahkamlash orqali sog'lom axborot muhitini shakllantirish mumkin. Zero, zamonaviy jamiyatning axborot xavfsizligi nafaqat texnik himoya, balki yuksak ma'naviyat va ongli axborot iste'moli bilan ham chambarchas bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Kenjaboyev A.T., Ikramov M.M., Allanazarov A.Sh. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017. – 408 b.
2. Hamroyev S.S. Mediasavodxonlik va axborot madaniyati. – Buxoro: Sadriddin Salim Buxoriy Durdona, 2023. – 189 b.
3. Madraximova F.R., Raximov G'.B., Samanova Sh.B. Mediasavodxonlik va axborot madaniyati. – Toshkent: METODIST, 2025. – 296 b.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.